

УДК 330.322:338.1

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-2-53

К.Г. Сердюков, д-р екон. наук, доцент

0000-0003-4254-1748

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ШЛЯХ ДО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Інвестиційна активність забезпечується симбіозом факторів, значна частина яких формується під впливом заходів державної політики. Інвестиційна політика являє цілісний механізм, що включає елементи зовнішньоекономічної, промислової, конкурентної, фінансово-кредитної, бюджетної, інноваційної політики і може суттєво впливати на темпи економічного зростання. Особливу роль у застосуванні інвестиційної політики відіграє державна підтримка пріоритетних галузей, проектів, що створюють синергетичний ефект на споріднені галузі та сприяють збільшенню рівня зайнятості населення. Мета статті полягає у з'ясуванні дієвих методів стимулювання інвестиційної діяльності та їх поєднання у цілісний механізм державної підтримки і гарантування інвестицій, з урахуванням наявних в Україні можливостей й поточної макроекономічної ситуації. Подальші дослідження за визначеними напрямками та їхня реалізація сприятимуть підвищенню ефективності інструментів державної підтримки інвестиційної діяльності та покращенню бізнес-середовища в країні.

Ключові слова: державні підтримка, гарантії, інвестиційна діяльність, економічне зростання, проекти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стабільність економічного зростання є запорукою розвитку держави, виконання соціальних функцій, ефективної участі у системі міжнародних відносин. Основою цього є формування сприятливого бізнес-середовища, сформованого на підґрунті належного і постійного забезпечення інвестиціями. Інвестиційна активність забезпечується симбіозом факторів, значна частина яких формується під впливом заходів державної політики. Така політика широко застосовується у світовій практиці і виступає як цілісний механізм, що включає інструменти прямого та опосередкованого

впливу на поведінку й очікування внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Країни з давніми ринковими традиціями та механізмами більш орієнтовані на застосування опосередкованих інструментів, надання непрямих сигналів суб'єктам господарювання. В економічно слабких економіках, уряд і місцеві органи влади змушені брати на себе додаткові функції, застосовувати певні інструменти та важелі впливу на інвестиційну активність задля формування сприятливого інвестиційного клімату та приборкання негативних тенденцій, накопичених у сфері інвестування. Таким чином, інвестиційна політика являє цілісний механізм, що включає елементи зовнішньоекономічної, промислової, конкурентної, фінансово-кредитної, бюджетної, інноваційної політики і може суттєво впливати на темпи економічного зростання. Особливу роль у реалізації інвестиційної політики відіграє державна підтримка пріоритетних галузей, проектів, що створюють синергетичний ефект на споріднені галузі та сприяють збільшенню рівня зайнятості населення. За період становлення української економіки було накопичено великий досвід використання державної допомоги: субсидії та пільгові кредити, участь у статутному капіталі та податкові пільги, спеціальні економічні зони та державні гарантії, занижені тарифи на електроенергію, газ та транспортні перевезення, державні закупівлі за завищеними цінами. Але значна кількість цих форм визначалася не економічною ефективністю, а політичною доцільністю. Зміна зовнішніх та внутрішніх умов викликають необхідність перегляду інструментів підтримки інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення інвестиційної активності, державного стимулювання інвестицій постійно знаходяться у полі зору вітчизняних та іноземних вчених. Загальні питання формування інвестиційної політики аналізували О. Бахтеєва, О. Крилан, Н. Куликова, А. Никифоров, В. Пшенична, П. Скурено, Л. Швайка та ін. Багато уваги, також приділено стимулюванню прямого іноземного інвестування у публікаціях М. Бутка, Ф. Волинського, А. Косарика, О. Шарило та ін. Вивченню світового досвіду формування привабливого бізнес-середовища присвячено праці Т. Бойко, Е. Думірхан, Р. Рамкішен, О. Савлук, Е. Степачева, О. Хмелик. Але у роботах не приділяється достатньо уваги формуванню привабливого інвестиційного середовища для вітчизняних інвесторів, а саме вони можуть формувати постійний приток інвестицій, тому саме ця сторона їхньої діяльності вимагає додаткової підтримки та стимулювання.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у з'ясуванні дієвих методів стимулювання інвестиційної діяльності, їх поєднані у

цілісний механізм державної підтримки та гарантування інвестицій, з урахуванням наявних в Україні можливостей і поточної макроекономічної ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка України протягом останніх трьох років виявляє риси незначного відродження. Так номінальний ВВП зріс з 93270 до 130832 млн дол. США (у 1,4 рази), при цьому інфляція споживчих цін знизилася з 12,4 % у 2016 р. до 9,8 % – у 2018 р. [7]. Покращились позиції України у 2018 р. за основними світовими рейтингами: за Індексом легкості ведення бізнесу (Doing Business) наша країна піднялась на 4 сходинки до 76 місця серед 190 країн; за Індексом економічної свободи (Index of Economy Freedom) – на 16 позицій; за Індексом глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) – на 4 пункти.

Разом з цим бачимо зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій за цей же період майже у 5 разів з 2202 до 484 млн. дол. США, державний борг продовжує зростати з 76305 до 78388 млн. дол. США, а питома вага внутрішньої заборгованості продовжує знижуватися [7]. Поряд з цим, паралельно зі зростанням обсягу експортно-імпортних операцій, імпорт постійно випереджає експорт (іноді до 8 %). Платежі з погашення та обслуговування державного боргу заплановані в бюджеті 2019 року у сумі близько 15 млрд. дол. США за поточним курсом Національного банку України [4], а валові валютні резерви протягом 2018 року впали на 2,17 млрд дол. (-11,5 %) до 16,64 млрд дол. [3].

Необхідність забезпечення пікових виплат з державного боргу, проведення стратегічних та поточних реформ, підтримка встановленого рівня витрат на фінансування оборони та безпеки суттєво обмежують простір для державної допомоги. Таким чином, враховуючи брак ресурсів для активного та прямого стимулювання інвестиційної діяльності, перспективними та дієвими формами залишаються регуляторні інструменти зі спрощення процедур започаткування бізнесу, гарантування повернення інвестицій, підвищення доступності фінансово-кредитних ресурсів, митно-тарифні та нетарифні інструменти захисту вітчизняних виробників, валютні інструменти. Незважаючи на зміни, що відбуваються в економіці, системі державного регулювання та в очікуваннях українців, останні дослідження свідчать про актуальність активної державної підтримки вітчизняного бізнесу. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій постійно проводить опитування серед керівників промислових підприємств про очікування. Протягом останніх двох років секторальна державна підтримка займає 4-ту позицію в очікуваннях респондентів (30,3 % і 32,0 % з числа опитаних відповідно у 2018 р. і 2019 р.). Окрім того, державної підтримки інноваційних заходів очікували

29,3 % респондентів у 2018 р. і 23,8 % – у 2019 р. Державної підтримки заходів з енергозабезпечення бажали 23,8 % опитаних у 2018 р. і 27,5 % – у 2019 р. А створення державної програми, яка забезпечувала б компенсацію відсоткових ставок за кредитами, очікували 20,2 % у 2018 р. і 33,5 % – у 2019 р. відповідно [5].

За даними Держстату, фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, здійснюється в основному за власні кошти підприємств та організацій (76,2 %), за рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 4,2 % капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів склала 0,3 % усіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла – 8,2 %. Інші джерела фінансування становлять 2,7 %. Основними країнами інвесторами залишаються Кіпр – 28,1 %, Нідерланди – 20,6 %, Велика Британія – 6,1 % [10]. З цього можна зробити висновок, що значна частина іноземних інвестицій це не чисті інвестиції, а реінвестування доходів, які були виведені з нашої країни.

Зазначене потребує проведення ретельного аналізу щодо виявлення факторів впливу на інвестиційну активність суб'єктів господарювання, перед усім вітчизняних інвесторів:

1. Найбільш вагомим фактором є купівельна спроможність, макроекономічна стабільність і рівень рентабельності. Вплив цього чинника здатен суттєво знизити негативний вплив інших та чутливість до ризиків.

2. Наявність вхідних та вихідних бар'єрів економічного характеру, рівень відкритості певних галузей та залученості економіки країни у світове господарство. Виходячи з того, що державна підтримка інвестиційних проектів враховує експортну орієнтацію діяльності, це стає важливим чинником у прийнятті інвестиційних рішень.

3. Легкість ведення бізнесу, наявність адміністративних перепон, рівень корупції, політичні ризики, орієнтація українського уряду на залучення коштів переважно від МВФ та інших «світових донорів».

4. Рівень фізичної безпеки та несприйняття насильства у суспільстві, загроза рейдерства – це зумовлює необхідність дієвих механізмів захисту прав власності та ефективних інструментів їх забезпечення. Інвесторам потрібні гарантії від примусових вилучень і свавілля влади.

5. Наявність відповідної інфраструктури у широкому сенсі (від доріг до систем комунікації) та її фінансової складової (можливості швидкого залучення додаткового капіталу, розвиток аудиторських та страхових компаній).

6. Наявність кваліфікованої робочої сили, її вартість, особливо для трудомістких галузей, створення можливостей для «навчання продовж життя».

7. Наявність та розвинутість інструментів державного стимулювання інвестиційної діяльності. Прозора система інструментів стимулювання інвестиційної діяльності, ефективна політика гарантування інвестицій забезпечує активізацію інвесторів. Основними групами інструментів стимулювання інвестиційної діяльності виділяють фінансове стимулювання (пільгові кредити, інвестиційні гарантії, безвідсоткові кредити), податкове стимулювання (зниження ставки податку, податкові угоди з іншими країнами), стимулювання конкретних інвестиційних проектів, інфраструктурне забезпечення (надання необхідних приміщень, земельних ділянок у безоплатне користування або за пільговими цінами), протекціоністські заходи [12, с. 52–53]. Крім того, на загальний стан інвестиційного клімату впливають: сприяння регіональному розвитку; залучення інвестицій у інновації; підтримка інвестицій у країні; розвиток проблемних секторів економіки [14, с. 97].

Тому вважаємо доцільним формувати інвестиційний клімат, перед усім, з урахуванням потреб вітчизняних інвесторів і створювати умови, коли інвестиційна діяльність наражається на підприємницькі ризики, а не зазнає дискримінації відносно іноземного інвестування. Наприклад, відносно іноземних інвестицій не може бути задіяно механізм націоналізації, адже Україною ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами, тобто спрощено процедуру досудового врегулювання спорів між інвестором і органом виконавчої влади.

Здійснюючи стимулювання інноваційної діяльності влада ставить різні цілі: створення робочих місць та забезпечення соціальної стабільності (країни Центральної та Східної Європи, Росія); реструктуризація промисловості, розвиток переробної промисловості (Чехія, Бразилія, Чилі та Росія); розвиток сільського господарства (Аргентина, Австралія) та інше.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» [11] визначає загальний порядок державної підтримки інвестиційних проектів. Так у статті 12-1 передбачено, що державна підтримка за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів для реалізації інвестиційних проектів надається шляхом:

- фінансування та співфінансування інвестиційних проектів;
- надання державних і місцевих гарантій для виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єкта господарювання;
- кредитування за рахунок коштів бюджету;
- компенсація (повна або часткова) відсотків за кредитами з метою реалізації інвестиційних проектів.

Утім можливості України в наданні державної допомоги обмежені не лише фінансовими можливостями, але і взятими на себе міжнародними зобов'язаннями відповідно до угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Основне обмеження у цій площині полягає в відсутності перепон для реалізації зовнішньої та внутрішньої конкуренції. Проте існують великі можливості для горизонтальної підтримки бізнесу, захисту навколишнього середовища, фінансування інноваційної діяльності, підтримки культури, допомоги регіонам з дуже низьким рівнем життя та великим рівнем безробіття. Секторальна підтримка має певні обмеження, наприклад, для вугільної та суднобудівної галузі, високотехнологічних секторів. При цьому на особливу увагу заслуговує питання створення та підтримки діяльності індустріальних парків. Законодавча основа їхнього функціонування була закладена у 2014 році затвердженням стратегії регіонального розвитку до 2020 року. Станом на квітень 2019 року до Реєстру індустріальних (промислових) парків вже включено 39 індустріальних парків. Розвиток індустріальних парків сприятиме активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, стимулюванню промислового виробництва, створенню нових високотехнологічних виробництв та десятків тисяч високопродуктивних робочих місць, збільшенню обсягів та асортименту випуску експортоорієнтованої продукції та, як наслідок, підвищенню конкурентоспроможності економіки і добробуту громадян України [6].

Однак реалізація будь-яких інвестиційних проектів вимагає значних вливань капіталу. А сучасна кредитна система України з її високими кредитними ставками не сприяє поживленню інвестиційної діяльності. Для виправлення ситуації необхідно формування сприятливих умов для активізації довготермінового кредитування реального сектора економіки. Цьому сприятиме активізація надання державних гарантій, ефективна відсоткова політика НБУ та політика рефінансування; стимулювання створення спеціальних інвестиційних банків. Зрозуміло, що збільшення наданих урядом гарантій спровокує зростання державного боргу у частині зобов'язань за наданими гарантіями, але стимулює збільшення вкладень. Формування ефективної системи гарантування, як свідчить світова практика, є дієвим інструментом стимулювання інноваційної активності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Враховуючи, що інвестиції виступають підґрунтям економічного зростання та структурної перебудови економіки, розв'язання соціально-економічних проблем, уряду України необхідно сконцентруватися на формуванні сприятливого інвестиційного клімату. З цієї метою уряд повинен забезпечити продовження державної підтримки, але переглянути її структуру та інструменти реалізації:

– забезпечення макроекономічної та політичної стабільності як основи бізнес-середовища в країні; підтримка інтересів вітчизняних інвесторів;

– обмеження кількості пріоритетних напрямів, за якими надається секторальна підтримка (у Німеччині їх всього 4), визначитися з подальшою долею державних шахт;

– орієнтація та прямі трансферти, а не пільги загального характеру;

– ширше використовувати програми підтримки, що не вимагають додаткових бюджетних коштів (кредити за участю міжнародних фінансових організацій, програми Німецько-українського фонду, «Горизонт 2020»);

– пріоритетна допомога повинна спрямовуватися на програми, що створюють синергетичний ефект на споріднені галузі та сприяють збільшенню рівня зайнятості населення у інноваційній та енергозберігаючій галузях;

– активізації довготермінового кредитування реального сектора економіки через заходи загального впливу: ефективна відсоткова політика НБУ та політика рефінансування; стимулювання створення спеціальних інвестиційних банків та банків довгострокового кредитування.

Подальші дослідження за цими напрямами та їхня реалізація сприятимуть підвищенню ефективності інструментів державної підтримки інвестиційної діяльності та покращенню бізнес-середовища в країні.

Бібліографічний список.

1. Гераймович В.Л. Проблеми державного регулювання інвестиційного процесу в Україні. Науковий вісник НУБіПУ. 2011. № 4. С. 168-171.

2. Дорошенко Г.О. Пріоритетні напрями удосконалення політики управління державним боргом. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Економічна. 2016. Вип. 90. С. 35-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhE_2016_90_6. (дата звернення: 15.04.2019).

3. Інтернет-портал про фінанси та економіку Finbalance. Валютні держборги: помісячний графік виплат до кінця 2019 року. URL: <http://finbalance.com.ua/news/Valyutni-derzhborhi-pomisyachniy-hrafik-viplat-do-kintsya-2019-roku>. (дата звернення: 15.04.2019).

4. Офіційний сайт інформаційного агентства УНІАН. Заступник міністра фінансів Василь Шкураков: «Гострої потреби позичати під будь-які відсотки немає». URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10432881-zastupnik-ministra-finansiv-vasil-shkurakov-gostroji-potrebi-pozichati-pid-bud-yaki-vidsotki-nemaye.html>. (дата звернення: 15.04.2019).

5. Офіційний сайт міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня». URL: <https://dt.ua/macrolevel/derzhavna-pidtrimka-chi-rivni-umovi-dlya-vsih-315236.html>. (дата звернення: 15.04.2019).

6. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Загальна інформація про індустриальні парки в Україні. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=cb28691f-2aa3-4bce-aff0-8899f8ec83d1&title=ZagalnaInformatsiiaProIndustrialniParkiVUkraini>. (дата звернення: 15.04.2019).

7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/> (дата звернення: 15.04.2019).

8. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. Динаміка інвестиційного клімату країн Східної Європи досвід для України URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/01.htm>. (дата звернення: 15.04.2019).

9. Офіційний сайт Organization for Security and Co-operation in Europe. Best-Practice Guide for a Positive Business and Investment Climate. URL: <http://www.osce.org/eea/19768?download=true>. (дата звернення: 15.04.2019).

10. Офіційний сайт Посольства України в Республіці Вірменія. Інвестиційна діяльність в Україні. URL: <https://armenia.mfa.gov.ua/ua/embassy/ambassador/interviews/6349-investicijna-dijalynisty-v-ukrajini>.

11. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560- XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47 (змін. і доп. 23.07. 2010 р.).

12. Хмелик О. С. Досвід державного регулювання іноземних інвестицій у розвинених країнах. Суми. 2013. 67 с.

13. Simelyte A. The Characteristics of Foreign Direct Investment Intensification Policy. Economics and Business. 2013. № 23. P. 96–102. URL: <https://www.researchgate.net/publication/>. (дата звернення: 15.04.2019).

К.Г. Сердюков Государственная поддержка инвестиций как путь к экономическому росту. Инвестиционная активность обеспечивается симбиозом факторов, значительная часть которых формируется под воздействием мероприятий государственной политики. Инвестиционная политика представляет собой целостный механизм, который включает элементы внешнеэкономической, промышленной, конкурентной, финансово-кредитной, бюджетной, инновационной политики и может существенно влиять на темпы экономического роста. Особое место в применении инвестиционной политики играет государственная поддержка приоритетных отраслей, проектов, которые создают синергетический эффект на родственные отрасли и способствует увеличению уровня

занятости населения. Цель статьи состоит в выявлении действенных методов стимулирования инвестиционной деятельности и их объединение в целостный механизм государственной поддержки и обеспечения инвестиций, с учетом имеющихся в Украине возможностей и текущей макроэкономической ситуации. Дальнейшие исследования по данным направлениям и их реализация будут способствовать повышению эффективности инструментов государственной поддержки инвестиционной деятельности и улучшению бизнес-среды в стране.

Ключевые слова: государственная поддержка, гарантии, инвестиционная деятельность, экономический рост, проекты.

K.G. Serdyukov. State support of investments as a way to economic development. Favorable business climate is important both for attracting foreign direct investment and for activating the investment activity of its own business structures. An undeveloped business environment is an obstacle to economic development and can potentially attract investors. Today, the question of creating an effective mechanism of state incentives for investments is especially relevant for all countries of the world, including Ukraine. Indeed, as practice shows, even countries with a relatively low level of foreign direct investment can substantially stimulate economic growth through the formation of an effective policy of state support to all for domestic business. In view of this, there is a need to identify the most effective tools and methods to stimulate innovation activity in line with world practice. The purpose of this study is to identify the effective methods of stimulating investment activity. It was found that the main groups of methods of stimulating investment activities are financial incentives (preferential loans, investment guarantees, interest-free loans), tax incentives (tax rates reduction, tax agreements with other countries), promotion of specific investment projects, infrastructure provision (provision of necessary premises, land plots for free use or at preferential prices), protectionist measures.

State guarantee of investments is one of the main measures contributing to increase of volumes of investments and, accordingly, economic growth. It is also worth noting that the inappropriate use of incentive measures can lead to a reduction in the intensity of investments and highlight the imperfection of the market, increase the size of public debt. It is the transparent system of investment incentives and efficient infrastructure that forms important levers for economic growth.

Key words: state support, guarantees, investment activity, economic growth, projects.

Стаття надійшла до редакції: 24.03.2019 р.